

Дидич О. Ю.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального процесу*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У розвитку будь-якої правової галузі науки завжди існують головні напрямки, які складають їх концептуальну сутність. Для кримінального судочинства на сучасному етапі таким напрямком виступають загальні засади кримінального провадження після реформування кримінально-процесуальної сфери українського законодавства. Окрім, вже існуючих загальноприйнятих положень, було закріплено і ряд нововведень, які заслуговують особливої уваги.

Водночас, на тлі реформування кримінально-процесуальної сфери набуває особливої актуальності розгляд сутності принципів, що забезпечують змагальність кримінального провадження.

До принципів, що забезпечують змагальність кримінального провадження Ю. М. Грошевий відніс:

- 1) змагальність сторін та свободу в поданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 2) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 3) диспозитивність;
- 4) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами.

Достатньо аргументованою є точка зору В.Т. Нора про те, що на відміну від свого попередника (КПК 1960 р.), КПК засаду змагальності поширює не лише на судові стадії, а на все кримінальне провадження, починаючи з досудового розслідування. Змагальне провадження – це принципово нове явище у правовій дійсності України, обумовлене формуванням її як правової держави, утвердженням міжнародних демократичних стандартів побудови кримінального провадження.

Змагальність судочинства дозволяє сторонам реалізувати повною мірою при розгляді кримінальної справи свої права і законні інтереси, на рівних підставах відстоювати свою точку зору перед судом. Тільки рівні права у сторін можуть забезпечити їх змагальність, створити рівні умови для доведення своєї правоти та відстоювання обраної позиції. А в цьому вбачається дотримання та виконання завдань кримінального провадження.

Засада безпосередності дослідження доказів означає таку побудову судового розгляду його предмета (обвинувачення, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру), за якого судді розглядають і вирішують його за участі сторін на підставі особистого і безпосереднього ознайомлення і дослідження доказів без будь-яких проміжних ланок. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення доказами,

які не були безпосередньо перевірені (досліджені) ним за участі сторін під час судового розгляду.

Новелою є положення ч. 3 ст. 23 КПК. Якщо за раніше чинним кримінальним процесуальним законом (1960 р.) виклик в судове засідання свідків, які підлягають допиту, забезпечувався судом, незалежно від того, які свідчення (обвинувальні чи виправдувальні) вони давали на досудовому розслідуванні, то в ч. 3 обов'язок забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення покладає на сторону обвинувачення. Такий підхід є проявом не лише засади безпосередності дослідження показань, а й засади змагальності та права обвинуваченого на справедливий судовий розгляд.

Сутність засади диспозитивності (диспозитивність від лат. *dispono* – розпоряджаюся) полягає у тому, що під час кримінального провадження його учасники мають право (можливість) у межах, визначених КПК, вільно розпоряджатися матеріальним правом щодо обвинувачення, спірним матеріальним правом щодо цивільного позову (його предметом), а також процесуальним правом з метою захисту своїх прав та законних інтересів.

На відміну від КПК 1960 р., новий Кодекс не диференціює справи, які розпочинаються виключно за скаргою потерпілого, на справи приватного та приватно-публічного обвинувачення. Крім того, коло кримінальних правопорушень, які віднесені КПК до справ приватного обвинувачення, значно розширено. Відтепер у всіх справах приватного обвинувачення обов'язковим є проведення досудового розслідування (прояв засади публічності), яке розпочинається слідчим, прокурором негайно після внесення заяви потерпілого до Єдиного реєстру досудових розслідувань. В.Т. Нор вважає упущенням нового КПК, що у ньому окремо не врегульована процедура ні досудового розслідування, ні судового розгляду справ цієї категорії.

Закріплена засада гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами ґрунтується на конституційному положенні, що визначене як основна засада судочинства – гласності судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції України). Міжнародно-правові акти, які становлять національне законодавство, також передбачають основну частину цієї засади. Так, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права закріплює право кожного, кому пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, на справедливий, публічний розгляд справи (ст. 14). Рівно ж і Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод зазначає, що кожна людина при висуненні проти неї кримінального обвинувачення має право на справедливий відкритий розгляд такої справи незалежним і безстороннім судом, а судові рішення оголошуються прилюдно (п. 1 ст. 16).

Такий підхід до системи принципів кримінального провадження є вельми об'єктивно аргументованим, оскільки, виходячи із сутності змагальності, як центральної категорії, що забезпечує рівність учасників процесу та створює для них єдине, максимально подібне середовище для реалізації своїх прав і обов'язків, сторони вільно подають свої докази до суду і доводять їх переконливість, а суд зобов'язаний самостійно та прямо дослідити надану йому інформацію. Диспозитивність деталізує та уточнює принцип змагальності у частині користування суб'єктами кримінального судочинства наданими їм правами. Останній принцип, що забезпечує змагальність кримінального провадження, забезпечує життєздастність вищезазначених принципів (хоча і не тільки вищезазначених, а усіх засад кримінального судочинства). За допомогою даного принципу здійснюються контроль за всім судочинством, він стимулює суд виконувати свої обов'язки та правильно користуватися наданими йому правами, оскільки суспільство та зацікавлені особи мають вільний (окрім деяких винятків передбачених КПК) доступ до судочинства.

Денисова Ю. С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального процесу*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Реформування кримінального процесуального законодавства України зумовило необхідність здійснення наукового аналізу нових процесуальних норм та правових інститутів, а також стадій кримінального процесу, що зазнали суттєвих змін. До таких належить і одна з форм перегляду судових рішень – кримінальне провадження за нововиявленими обставинами.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс покликаний запровадити якісно нову систему захисту основних прав і свобод людини та громадянина, одне з центральних місць у якій займає інститут перегляду судових рішень у кримінальних справах (Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія / В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с. – С.25).

Розвиток стадії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами можна поділити на три етапи: дореволюційної доби, радянського часу та періоду незалежності України. Більшість вчених вважає, що свій початок дана стадія бере в період пов'язаний із проведенням у Російській імперії, до складу якої в той час входила частина українських земель, у 1864 році судової реформи, у ході якої був прийнятий та введений в дію Статут кримінального судочинства у якому була глава яка мала назву